

УДК 37.013.3

к.п.н. Стражнікова І.В.*Україна, Івано-Франківськ,**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

НАЦІОНАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНІ КОНЦЕПТИ СУЧАСНИХ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

У статті розкриваємо формування «нового образу» вітчизняної педагогіки, розвиток регіональних історико-педагогічних досліджень, позаяк з даної проблеми нагромадився значний пласт спеціальних досліджень. Розглядаємо еволюцію освітніх систем та освітньої політики на західноукраїнських землях на рівні регіональних досліджень.

In the article the forming of «new appearance» of domestic pedagogics, development of regional historical-pedagogical researches, that is why a considerable layer of the special researches accumulated on this issue, is exposed. The evolution of the educational systems and educational policy on western-ukrainian earths at the level of regional researches is examined.

Зміну наукових парадигм найповніше і найрельєфніше відображають історико-педагогічні синтети. Поряд з цим, вони не завжди виконують важливу і складну місію щодо повного і адекватного відтворення загальної картини розвитку освіти і шкільництва в Україні, зокрема у регіональному вимірі.

Своє місце в історіографії вітчизняної педагогічної науки залишили посібники Б. Ступарика [6; 7]. Вони слугують яскравим прикладом пострадянських пошукувань учених, які звертаються до класиків української суспільної думки другої половини XIX - початку XX ст. й українського зарубіжжя. З таких позицій, відтворивши поступ української школи у XVI - XVIII ст., вчений зосередився на боротьбі за її утвердження в Західному регіоні України у XIX - першій половині XX ст.

Нові перспективи у вивченні освітніх систем і освітньої політики відкриває освітологія. Доволі продуктивними виглядають освітологічні студії, такі як монографія В. Огнев'юк [4], що підсумовує розвиток освіти в Україні у XX ст. Узалежнивши зміни в її системі від внутрішніх державно-політичних й ідеологічних та зовнішніх міжнародних чинників, автор узагальнює тенденції

освітнього поступу, увиразнюючи його розмаїття регіональним аспектом у вигляді специфіки освітніх процесів у Наддніпрянщині та західних землях України, передусім в Галичині до середини ХХ ст.

Важливою рисою сучасної історіографії стала поява значної кількості регіональних історико-педагогічних синтез. Чи не найкраще у цьому відношенні представлено Закарпаття, де існує значна традиція подібних історіописань. Її продовженням став доробок В. Гомонная, В. Росула [3] та інших науковців, які здійснюючи реконструкцію багатостолітнього становлення освіти і шкільництва в краї, зосереджують увагу на їхньому розвитку у ХІХ - ХХ ст. Унікальним виданням стала монографія «Освіта Закарпаття» [5]. Автори систематизували об'ємний фактографічний матеріал, що розкриває історію освіти краю від найдавніших часів до сьогодення, формування національної системи освіти регіону, освітньо-культурну діяльність його визначних діячів дорадянського періоду та педагогічні портрети освітян ХХ - ХХІ ст., роль громадських організацій у розвитку освіти тощо.

Яскравим прикладом регіональних історико-педагогічних синтез слугує й видання «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку». У цілісному вигляді окремих книг, присвячених кожній з областей України, розкривається розвиток освітньої політики й шкільництва за різних історичних періодів. У доволі системному, структурованому, змістовному вигляді представлено розгортання цих процесів на Волині [1, с. 181-229], Прикарпатті [2, с. 192-245] та інших західних областей. Вартість цього наукового проекту полягає в тому, що він у синтезованому образі відображає доробок та бачення місцевих науковців даної проблеми у певній історичній ретроспективі.

Спостерігаємо реальні, хоча й доволі повільні зрушення у вивченні окремих періодів розвитку освіти і педагогічної думки на західноукраїнських землях. При цьому, сучасні дослідники, як і їхні попередники, традиційно акцентують увагу на важливих знакових подіях та явищах, що створює доволі фрагментарні уявлення про історію їх тисячолітнього поступу в регіоні. До

сьогодні не здійснено системного дослідження історії розвитку освіти та шкільництва на західноукраїнських землях за княжої доби X – XIV ст.

Водночас сучасні науковці помітно просунулися у вивченні історії розвитку освіти та шкільництва другої половини XVI - першої половини XVII ст. До зазначеного комплексу проблем вони намагаються підходити під кутом наукового дискурсу та осмислюють їх не лише в руслі україноцентризму, а й через призму європейських культурних впливів.

Разом з тим, відмінності у предметі досліджень зумовили специфіку з'ясування такого визначального компоненту досліджень, як детермінанти змісту і характеру освітньо-педагогічних процесів в окремих територіально-регіональних ракурсах. Спираючись на сучасні науково-педагогічні технології вчені виходять на новий рівень теоретичних знань про зміст та організацію навчально-виховного процесу у братських школах, хоча при цьому майже не відбулося розширення фактологічної бази, а подекуди й дублюються старі ідеї і погляди на це явище.

Основний приріст знань про еволюцію освітніх систем та освітньої політики на західноукраїнських землях відбувається на рівні регіональних досліджень. При цьому залишаються істотні відмінності у рівні дослідженості хронологічного, територіального та інших аспектів досліджуваної тематики. З-поміж інших західноукраїнських регіонів лише Закарпаття має відносно цілісну картину історії розвитку освіти і шкільництва упродовж останнього тисячоліття.

Сучасні науковці допоки не представили більш-менш цілісної картини історії розвитку освіти і шкільництва в Галичині, однак підготували доволі ґрунтовні студії про їхнє становлення наприкінці XVIII - на початку XX ст., тому етапність розвитку шкільництва узалежнюється від загальних суспільно-політичних процесів: змін державних режимів і їх внутрішньої еволюції, піднесення революційних рухів, активізації й стагнації процесів національного відродження тощо. У такому розрізі відстежуються кількісні і якісні зміни у

становленні різних типів навчальних закладів, функціонування яких передусім пов'язується із законодавчими змінами.

В основі наукової концептуалізації історії розвитку освітньої системи Волині у XVIII-XIX ст. науковці поклали тезу про постійне протистояння між течіями, що прагнули до її окатоличення чи русифікації. При цьому, на відміну від наскрізь україноцентричної освітньої моделі Галичини, при її реконструкції стосовно Волині вони намагаються врахувати роль і місце не лише українського, а й польського та російського компонентів.

Суцільною прогалиною в історико-педагогічних дослідженнях залишаються освітні процеси на західноукраїнських землях за доби першої світової війни. Однак високий ступінь дослідженості розвитку освіти на західноукраїнських землях у двох повоєнних десятиліттях явно дисонує з низьким рівнем осмислення її у поступу в 70-80-х рр. XX ст. Такий стан справ обумовлений суб'єктивними та об'єктивними причинами як наукового, так і суспільного характеру.

Науковий процес з ліквідації прогалини у вітчизняній історико-педагогічній науці щодо вивчення історії освіти національних меншин Західного регіону України активізувався з середини 90-х рр. XX ст. Таким чином, педагогічна наука за радянського періоду залишалася найбільш «україноцентричною», аніж в українському зарубіжжі чи на сучасному етапі державотворення. Цей доробок засвідчує, що іноетнічні спільноти, проживаючи на українських теренах за будь-яких державно-політичних режимів усіма засобами розвивали своє шкільництво, що стало вирішальним чинником плекання їх самоідентичності.

В історико-педагогічних студіях освіта етнічних меншин у різних регіонах Західної України представлена нерівномірно. Найслабше досліджено її розвиток у Галичині, зокрема на початок 2010-х рр. фактично не з'явилося жодної спеціальної монографічної чи дисертаційної роботи з цієї проблеми. Сукупний доробок з історії педагогіки дає досить виразний образ розвитку польської освіти на Волині у XVII - на початку XX ст. завдяки тому, що вона

тісно перепліталася з українським шкільництвом, розроблена її періодизація та схарактеризовано функціонування окремих навчальних закладів.

Найактивніше досліджуються освітні процеси етноменшин Закарпаття, що об'єктивно обумовлено полінаціональною структурою регіону. На рівні наукового дискурсу вивчається сучасний стан освіти угорців як найчисленнішої етноменшини Закарпаття. Менше уваги дослідники приділили історії німецького шкільництва на Закарпатті, яка у другій половині ХХ ст. втратила свою актуальність.

Таким чином, з утвердженням національно-зорієнтованої парадигми відбулися якісні зрушення в осмисленні сучасною історико-педагогічною наукою історії розвитку освітньої політики та освітніх систем у Західному регіоні України. Посилилася увага до їхнього вивчення за різних історичних періодів, однак близько 80 % наукового доробку стосується ХІХ - 30-х рр. ХХ ст. Активізувалося осмислення історії освіти національних меншин Західного регіону України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Волинська область / Ред. рада вид.: В.Г.Кремень (голова) [та ін.]: редкол. тому: І.Я.Коцан та ін. - К.: Знання України, 2009. – 415 с.

2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Івано-Франківська область / Ред. рада вид. В.Г.Кремінь та ін. редкол. тому: Б.К.Остафійчук (гол.), В.І.Кононенко (відп. ред.) та ін. - К.: Знання України, 2010. - 335 с.

3. Гомоннай В.В. Школа та освіта Закарпаття / В.В.Гомоннай, В.В.Росул, М.І.Талапканич. - Ужгород, 1997. - 248 с.

4. Огнев'юк В.О. Осягнення освіти: підсумки ХХ століття / В.О.Огнев'юк. - К.: Навч. книга, 2003. - 112 с.

5.Розвиток освіти Закарпаття радянської доби // Освіта Закарпаття: монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічик, Б. М. Качур, М.І. Талапканич. – Ужгород: Карпати, 2009. – С. 145-208.

6.Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення / Б. М. Ступарик. – Івано-Франківськ-Снятин, 1992. – 192 с.

7.Ступарик Б. М. Національна школа: витоки і становлення: навч.-метод. посіб. / Б. М. Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.